

חוזה עיראק — עבר-הירדן

המו"מ שהתנהל באמצע אפריל ברבת-עמון (ויוס-יומים — גם בבגדד), בראשותם של נורי פחה אס-סעיד, כעת יו"ר הסנט של עיראק, וסמיר-פחה אר-ריפאעי, ראש ממשלת עבה"י, בדבר עשיית חוזה בין עיראק ועבר-הירדן הכוזב כמה מן הסיכויים והמגמות שרבים תלו בו. לא זו בלבד שלא הביא לידי אגנייה-שושלתית מפורשת בין שתי המלכויות, אלא שגם ברית-אחדה מתמדת, בכל הנוגע לצבא ולנציגות דיפלומטית, — אשר עליה נשאו ונתנו למעלה משנה — לא היתה בין פירותיו. (בשטח זה הוסכם רק על האחדת הציוד הצבאי ועל קביעת משלחות צבאיות של ארץ אחת ברעותה וכן על ייצוג דיפלומטי וקונסולרי ע"י אחת מהן, במקום בו אין נציגות לשניה). בתום השיחות לא באה אלא „ברית-ידידות“ מן הטיפוס הרגיל והבלתי-מחייב (על כל פנים — לפי הכתוב בה), ולא זו בלבד אלא שאף הוכרזה הנכונות ל„ברית מעין זו עם כל מדינה ערבית“.

אכן, באחדים מ"ב סעיפיו של חוזה-הברית הובטח כי צד משני הצדדים לא יכנס למו"מ עם צד שלישי שיהיה בו משום נזק לשני, וכן כי כל מחלוקת בין השנים תיושב ע"י מו"מ ידידותי. ואלו, באם מחלוקת בין אחת משתי הארצות לצד שלישי תביא לידי מלחמה — יהיה על שתי המדינות הכורתות את החוזה להתאמץ ולישב את הסכסוך באורח ידידותי (דהיינו — שאף ברית מלאה אין כאן). ובאופן מפורש, רק באם תותקף אחת המדינות ע"י צד שלישי יהיה על רעותה: „לעייין, ביחד עם הברתה, בצעדים הנאותים שבביל מלחמה בתוקף“. יתכן מאוד כי ערך הרבה יותר רב ישנו לציון האפשרות של מרידה באחת משתי הארצות, שבמקרה זה חייבת השניה למנוע את המורדים מלהיכנס לתוך שטחיה, ולמנוע את נתיניה היא מהשתתפות במרידה או מסיוע למורדים.

הודגש במיוחד ע"י ד"ר פאדל ג'מאלי, שרה-היצון העיראקי, כי אין הברית מטילה על עיראק שום „עול של התחייבויות כספיות וצבאיות נוספות“. הכוונה כאן, כנראה, להצעות, שרווחו אשתדך בדבר צירופם של צבאות עיראק ועבה"י, דבר שעלול היה, לדעת החוששים, להעמיס על ממשלת בגדד את האחריות לסכום של כמה מיליונים לירות, אשר בריטניה היתה ממציאה אותו עד כה, להחזקתו של צבא עבה"י המנוסה, — סכום שאינו כלל לפי כוחה של מדינה זערורית וחסרת-מקורות כזאת¹).

גם נורי-פחה אס-סעיד הודיע, ב-11.4, כי „לא יהיו בחוזה עיראק-עבה"י כל סעיפים צבאיים“. כנראה, שמדינאי בגדד החליטו (וזה בודאי אינו אלא אחד משיקוליהם המורכבים בענין זה), כי תוספת-המשקל כנגד הכוח הסודי היריב, הניתנת להם ע"י צבא עבר-ירדני האשמי זה, — מובטח להם כי תקויים, ממילא, גם לעתיד על חשבון התקציב

1) הודעה בריטית רשמית העמידה עתה את הסכום הזה על שני מיליון לירות; אך מחשבי-החשבונות ומצרפיה-הצירופים סברו (ויש סוברים), כי למעשה מצטרף כאן סכום הגדול כמעט כפלים מהנ"ל.

הבריטי. ואלו את הסכומים הנוספים שיצטרפו להוציא עצמם לצרכי האדרת מעמדם הצבאי — מעדיפים הם (עיינו במדור „עיראק“, ב„צורר“ שכחברת זו) להשקיע בהרחבתו והגברת זיונו של צבא-עיראק עצמו.

אכן, — כאמור, — ישנו, ללא-ספק, גם רקע מדיני-ערבי רחב יותר לנסיגה זו (מאחורי החיפוי של „מסדה-העשן“ פסיכולוגי-דיפלומטי של „חווה-ידידות“ סתמי) מרעיון „הפדרציה ההאשמית“ השושלתית של עיראק ועבה'י, שנראתה תחילה למציעה בתורת הגרעין הראשון לצירוף עיראקיסטורי נרחב יותר. ומשיבואו שינוי-קונטיקטורה — לא מן הנמנע הוא כלל וכלל כי אותו רעיון לא יחזור ולא יופיע מחדש במרכון של תכניות בריטיות-האשמיות שונות ומשובות.

דרישה לבקורת החוזה העיראקי-הבריטי

ענין החוזה הבריטי-העיראקי (משנת 1930) והדרישה לביקורתו, עולים עתה על הפרק, עם דברי ראש ממשלת עיראק החדש, צאלח ג'אבר (שבא תחת נורי-פחה אס-סעיד, אשר התפטר ב-30), בפרלמנט. הוא מסר הודעה, כי „ביקורתו של החוזה העיראקי-הבריטי תשמש בסיס למדיניות-החוץ שלו“. הדברים באו כמעט סמוכים להודעה על כך, שכל כוחות-היבשה הבריטיים, אשר חנו עד כה בעיראק, יוצאו ממנה בקרוב, (כנראה — עד סתיו 1947).

כאן המקום לבאר, כי לפי החוזה, שנחתם עם ביטולו של המנדט הבריטי של עיראק, זכאית היתה בריטניה לקיים בידיה בסיסי-אוויר עם שירותי-הקרקע עם כוחות-שמירה שחזילו מתושבי עיראק, (כעיקר — מהאשורים) בחבאניה, מערבית לבגדד (והיא הבסיס העיקרי), ובשא'בה, הקרובה יותר לבצרה; ואלו כוחות-היבשה הבריטיים קיימו בידיהם את זכות-המעבר בשעת הצורך, וביחוד בעתות-מלחמה. זכות זו — על כל הקושי לקבוע את גבולותיה, — היא שהיתה בין הגורמים הישירים לפרוץ „מלחמת“ עיראק-בריטניה ב-1941. מאז הורחבה זכות זו הרחבה רבה בשימוש למעשה, וצבאות בריטיים חנו בעיראק, אכן, עצמתם, — מלאחר תום המלחמה נגד גרמניה — מועטת היתה; והרעש שקם, למשל, במדיניות הבינלאומית, עם משלוח תגבורת-הצבא לבצרה, בימי המהומות במפעלי-הנפט הבריטיים באבאדאן שבדרום-פרס, כל עיקרו לא היה, אלא בשל שלושה בטליונים (1 בריטי, 2 הודיים)! אבל עתה, עם צאת שרידיו האחרונים של חיל-המצב היבשתי (שבשנות 43-1942, כשהסכנה הגרמנית לא חלפה עדיין מעל הקוקז או תורכיה, הגיע אמנם לממדים ניכרים), יינתן פיצוי סמלי, לפחות, לייצר העצמאות העיראקי.

אכן, אין ספק, כי תביעתיה של עיראק תרחקנה לכת מזה, והן עשויות להתרכז בשני תחומים: (א) ביטול „זכות-המעבר“ (אגב: יצונו נא, כי זכות זו נעשית בכלל פחות ממשית ופחות נחוצה עם הסתלקות הבריטים מהודו); (ב) סילוקם אף של בסיסי-האוויר הבריטיים. וישנן גם הצעות, אף מצד גורמים ובעלי-דעה בריטיים, בדבר העתקתם של בסיסים אלה, למקומות המרוחקים עוד יותר ממרכזי החיים שב-עיראק — ויש המציעים אמילו את המדבר שב„פרוזדור“ העיראקי, המתחבר עם עבה'י — כי על כן עבר-חלף יומם של מטוסייהם וספינותיהם, שלהם, בראש-וראשונה, נועד אגם-

חבאניה, ויש מומחים הסוברים כיום כי אפשר להסתמך במטוסייבשה כבדים ומרחיקי-טוים. על כל סנים, דרישות עיראקיות מהסוג הנ"ל, אם גם לא תופענה, למעשה, כאולטימטום, עלולות למלא תפקיד במיקוח הדיפלומטי.

תקציבה של עיראק ודמות המדינה העיראקית

תקציבה החדש של עיראק (לשנת 1947/48) נותן חומר למחשבתם של אלה הרוצים לעמוד על המגמות הסוציאליות והמדיניות של ממלכה מזרח-תיכונית אופיינית זאת. מעטים בו המניעים לקידמה, אך רב חלקו של מנגנון השררה והדוכי.

ראשית כל — יש עיין בעצם היקפו של התקציב הכולל: 23 מיליון דינר (דינר — ערכו כלירה א"י), מכאן שעיראק, על שלושת המיליונים ומעלה (ולפי טענות ספירה הרשמית — כ-4 מיליונים ומעלה) של אוכלוסיה — תקציבה משתווה בקושי עם זה של ארץ-ישראל. ומתבקשת גם השואה בין מוגרת זו של עצמה כספית אשר למדינת עיראק (גם לאחר שהיא נהנית מתשלומי חברות-הנפט) לבין טר-הנפט של תקציבי-הציבור שבישוב העברי בארץ (של הנהלת-הסוכנות, הקרנות ומוסדות הישוב).

הרכבו של תקציב-עיראק מאלף ביותר. הסעיף "כוחות מזוינים" תופס בו 27 אחוז, וזה של "משטרה" — 12 אחוז, — הרי נמצא ששתי-חמיות התקציב מוקדשות לביצורו המזוין של השלטון — דבר שאינו מפליא ביותר, בשימ-לב לחולשתה האורגנית של הממלכה העיראקית, לרצון החופש של הכורדים, לענייני הבדוים, וכיובד. ואשר לדרך הוצאת אלו לגבי הופעתה של עיראק כלפי-חוץ — הרי ההשקעה בכוחות-הצבא בעיראק תהיה השנה $5\frac{1}{2}$ מיליון דינרים. וכמאן מסקנות הרבה לגבי מעמדה הצבאי בין מדינות-ערב שבאסיה, לנוכח הניפוח היחסי של הוצאותיה הצבאיות והודיינותה לעומת מצרים, שהיא מרובת-אוכלוסים ועשירה בהרבה מעיראק, אך תקציבה הצבאי ועצמת גייסותיה אינן עלות כמעט (או שאינן עלות כלל) על אלו של שתי המדינות ההאשמיות, עיראק ועבה"י, בצירופן.

לעומת אלה יצוין: סעיף התינוך בתקציב הוא 12 אחוז, השרותים הסוציאליים, למיניהם — 10%; ההשקאה ומפעלי בניה ופיתיה — 15%; ובתוך כל אלה כלולים גם היצאות החזקה של אדמיניסטרציה גדולה ומנופתה. אכן, דמותה זאת של עיראק אינה מבשרת טובות לגבי תפקידה העתידי במערכות המזרח-התיכון.

לדמותה החברתית של מצרים

הדו"ח על תקציב המדינה, אשר נתפרסם בראשית מאי ש.ו. מטעם בית-הנבחרים המצרי, גילה כמה עובדות מרעישות בעיני מצב הדברים באותה ממלכה. והרי כמה מן החזיונית, שצוינו בתעודה הנ"ל, דברים שבגילוי-לבם יש בהם כדי להפתיע כל אדם המכיר את המדינות של המזרח-התיכון.

למעלה מ-90 אחוז מאוכלוסית מצרים (בת כ-19 מיליון) הם בורים שאינם יודעים קרוא וכתוב. מצב-הבריאות רע כ"כ, שכמעט 90 אחוז מתלמידי המכללות (שהדעת נותנת כי אינם דווקא מבני המעמדות המקופחים ביותר) אינם כשרים לשירות-הצבא. חצי שטח הקרקעות הראוי לעיבוד בארץ שייך ל-1,43 אחוז מן האוכלוסיה.

1) לגבי שתי הנקודות הללו — עיין, כ"כ, המאמר "צבא מצרים" שבעמ' 30.

הדו"ח אומר, בין השאר: „הוצאות המחיה במצרים עודן גדולות יתר על המידה יש לאחוז באמצעים ממשיים יותר כדי להקטין... יש לבונן מועצה מיוחדת, בראשותו של ראש-הממשלה, גוקראשי פחה, כדי לערוך תוכנית לתיקונים חברתיים שכונתם להעלות את רמת-החיים של האוכלוסייה. הדרך המעשית היחידה לכך היא חלוקה טובה יותר של הקרקעות בין התושבים ועידוד תעשיות שתתבססנה על גלם מקומי. הגיעה השעה להפחית משיעור המכס הנגבה, לגבי סחורות של תצרוכת ראשונית ולגבי המכונות הנדרשות לחקלאות ולתעשייה. יש להקטין דמי המשא ברכבת, ושכר הטלפון והטלגרף, עד שיעורם מלפני המלחמה, ויש לפטור ממס הקרקעות את האיכרים שאין להם יותר משני הקטרים (20 דונם).

הדו"ח מציין את החקירה, שערך לא מזמן, רואה-החשבונות של המדינה, חקירה שגילתה 20000 מעשי שחיתות פקידותית, והוא אומר: „על הממשלה לדרוש מכל נושאי-המשרות האחראים, ויהיה מעמדם רם כאשר יהיה, שיתנו דו"ח על מעשיהם“.

לטיפול מפורות וסמלים ערביים לאומיים

א. לזכר גיבור 1882

המיניסטריון לענייני הכספים במצרים המליץ לפני מועצת-החזירים על הקצבת סכום של 15.000 ל"מ למשפחתו של אחמד ערבי-פחה, מנהיגו של המרד האנטי-בריטי בשנת 1882, לאות ולסמל, כי אותו מרד נחשב לכיטויה של שאיפת-הלאומיות המצרית. החלטה סמלית זו מעניינת ביותר, כיון שהיא תלה בשנת פינוייה הגמור של מצרים עצמה (היינו, פרט לאיזור, החיצוני בעיקרו, של תעלת סואץ) מכל צבא זר (בריטי). אין הלאומיות המצרית אומרת לשקוט על שמריה כתום תקופת חילות-המצב הזרים באלכסנדריה ובקהיר, שהיא בת ששים וחמש שנה. הלאומיות המצרית מתאמצת לשתול בקרב הדור המצרי של עכשיו רגשי פטריוטיות לוחמת. והיא מתחילה להעריך את טיפוח המסורת ההיסטורית העצמאית כגורם מדיני.

ב. „יום הקדושים“ בלבנון

ב־6 במאי נערך בלבנון חג הזכרון הלאומי, לנשמת המנהיגים הסורים שהתורכים הלאום, בימי ג'מאל-פחה, ב־1915, בבירות, על אי-נאמנותם לקיסרות העות'ומנית. „יום קדושים“ זה (לפי כינוי המקובל) צוין בכל רחבי הלבנון. הצבא ערך מצעד בסך על פני רחובותיה של הבירה, ונשיא הריפובליקה קיבל את הצדעתם.

ג. בסימנו של צלח-אדיין

מגמה פוליטית-חינוכית רבת-משמעות (על כל פנים, רבת-שאיפות) ניכרת מן הידיעה שנתפרסמה בכרוניקה העות'ואית על החגיגה בעכו, בסוף אפריל ש.ז. לזכר מערכת חטיף, בגליל התחתון, שבה הכריע צלח-אדיין אל-איובי — שהוא, אמנם כורדי לפי מוצאו, אך נושא דגלו של הענין המוסלמי-הסאראצני בתקופה ההיא — את עצמתה של „מלכות ירושלים“ הצלבנית.

חגיגה זו, שנערכה מטעם המועדון הערבי, באה להבליט מסורת מוסלמית לוחמת. אך בימינו מנסים ללכד מסביב לזכרונות על הדרה-השליטים האיסלמי את כל תושביה הערביים של הארץ, כמוסלמים-כנוצרים, ואופייני הדבר, כי בין הנואמים ששיבחו ופארז את גבורת צלח-אדיין במלחמתו המרה בצלבנים, היתה אשה נוצרייה, העלמה עזמה טובה, שהיא העורכת של „טור האשה“ השבועי אשר ב„פלסטין“ היפוואי.